

FRANÇOIS MAURIAC

IRTA: LUKÁCS GÁSPÁR

Mauriac régen túljutott már azon a fokon, ahol az írókat divatosaknak szokás mondani. Tíz esztendeje már, hogy a hivatalos fórumok odaítélték egyik regényének a „grand prix“-t s az akadémikusok zöld frakkja sem adhat hozzá újat a hírnevéhez. Régen túlnőtt Franciaország határain s ma oda számít a francia irodalom klasszikusai közé: *Claudé*-l együtt szokták emlegetni s mestere, *André Gide* is kénytelen maga mellett látni a nagy tanítványt.

Nálunk szinte csodálatosan népszerű, a *Viperafészek* és a *Frontenac-misztérium* egyszerre meghódították a magyar olvasóközönség legkomolyabb és legértékesebb részét s azóta egymás után veszik elő régebbi regényeit is, az újak pedig már majdnem egyidőben jelennek meg franciául és magyarul. Különös és gondolkodásra készítő jelenség ez, mert *Mauriac* sohasem volt életében „divatos“ író. Nemcsak nem törekedett erre sohasem, hanem hiányzik is belőle minden olyan vonás, ami divatossá tehetné volna. Nem a mai átlagközönségnek ír ez az esetlen, nagy darab lelkű ember, nincs benne semmi könnyedség, símaság vagy hajlékonyság és elegancia, amit mi magyarok annyira megbámultunk mindig a franciákban, nincs benne semmi, amit felületes szemlélők látni szoktak a francia „esprit“-ben. Ő sohasem volt „homme d'esprit“, nem tud szellemes játékokat, nem tudja kicsavarni a dolgok nyakát (különös dialektikája egészen más természetű és nagyon is a lelke mélyéről szakad fel), nem ért ahhoz, hogy bennünket szelleme ragyogásával kápráztasson el, mint *André Gide*, nem tud bennünket nyelve muzsikájával és képeinek sodró erejével misztikus költői szépségekbe szédíteni, mint *Paul Claudé*, ottmarad mindvégig a gascogne-i rögre tapadva (mint egy veszendő magyar poéta a kemény magyar rögön), görcsösen csuklik újra és újra ugyanazon probléma fölé, emberi és művészi kérdések gyötrik, mint egy *Dosztojevszkij*t és meglátszik regényein a kín, amivel kiírja magából. A témái sem divatosak. Kemény gascogne-i koponyáját nem törik át nagyon is mai, divatos dolgok: gyötrő problémák nyüzsögnek benne, melyek veleszülettek, kétségbeejtő és sívár történetei, ezeknek a nehéz kérdésekre adott feleletek, olyanok, amelyek elől futni szokott a mai átlagember. Örökké ön-maga körül forog, a szenzációkra éhes mai ember szemével nézve nem sok újság van a regényeiben, sokszor nemcsak hangulatuk és problémakörük, hanem még a történet is egészen rokon bennük, komorak, mint a gironde-i fenyőerdők mélye és egyformák, mint a szél zúgása a landokon. Sűrűvérű, tömött, rövidre fogott regényei mindent inkább látszanak keresni, mint a népszerűséget s a divattól állnak mindenestre a legmesszebb.

És mégis — Mauriac nagyon olvasott író. Feltűnő ez ma, amikor az emberek szeretnek úszni olyan vízen, amelynek a felszíne síma és a víz sekély, nem veszélyes és nem ver nagy hullámokat. Az emberek nyugtalanul törtetnek, fáznak mindentől, ami megállítaná őket és befelé fordítaná a tekintetüket. És Mauriacnak mégis megállnak és neki mégis hisznek. Mert érzik benne a kínlódó embert, a megszállott lelkekben magukra ismernek, önmagukat érzik meg a regényekben, azokat a problémákat, amelyekről eddig futottak. Mauriac megmutatja nekik és kényszeríti őket belátni, hogy nem futhatnak el olyasmi elől, amit magukban hordoznak. Ez az égető, de megvilágosító problematika az, ami megfogja az embert Mauriac regényeiben. Amit komolyan kell vennie mindenkinek, akár egy véleményen van vele a problémák megoldását illetően, akár homlokegyenest ellenkezik vele.

Mauriac katolikus regényíró, ez kétségtelen és az első pillanatra evidens annak, aki csak egyszer is mélyebb pillantást vetett könyveibe. A *Vie de Jésus* óta talán már azok is belátják ezt, akik azelőtt nem látták olyan világosan, s talán André Gide maga is, ha nem változtatta még meg véleményét az *Isten és Mammon* markáns önvallomásai után. És mégis, a katolikus regény eddigi fogalmát ki kell bővítenünk, ha azt akarjuk, hogy ezek a sűrűvérű regények is beleférjenek. Mauriac regényírói eljárása egészen más, mint azoké, akiket a francia írók közül márkázott katolikus íróknak tartunk. Ő nem szabja matematikai képletekre történeteit, nem vonja pszichológia műtőasztalra alakjait, mint a pedáns és lelkiismeretes Bourget. Nem takarja be az imádság palástjába, nem vonja be az isteni kegyelem fényével, mint az ájtatos L'ermite. Nem tépi ki az embert a társadalomból, nem szakítja el sem családjától, sem szülőföldjétől, föl az Alpok havas csúcsaira vagy egy-egy mesébeillő vidéki kastélyba, hogy mentesítse őket minden külső behatástól, mint az idillikus Bordeaux. Nem rajzolja „a földi dolgok égre dobott vetületeit“, mint a szeráfi Claudel. Itt marad közöttünk, nem szakít el semmiféle emberi vagy társadalmi köteléket, nem hanyagol el semmiféle viszonyt, megérez minden gátlást és ismer minden határt. „Fekete angyal“ ő maga is, aki küzdött a benne lakó démonnal egész életében, sokszor vonaglott görcsösen és minden műszabályt eldobott kínjában, de sohasem pózolt hamisan, küzdött a benne és körülötte lévő kaosszal és több vért izzadt, mint a hitetlen André Gide. De amellet szépeket álmódó nagy gyermeke maradt a gascogne-i rögnök és csak akkor fordul el a szeretett földtől, amikor lelkét odatárja a végtelennek és idegen világok izenetére figyel.

A nyugtalanság, lázas keresés és belső forrongás állítja szembe Mauriacot az előző írói nemzedékkel, de különösen a századvég materialista francia regényíróival és ez az, ami egy közös síkba hozza őt nagy ellenlábásával, André Gide-dal. Zola és France például — hogy csak a legnagyobbakat idézzük a századforduló mesterei közül — messze állnak egymástól, éppúgy mint Mauriac messze áll egyébként Gidetől. De egyben meg egyeznek: mindkettő egészen biztos a maga dolgában. Zola megdönthetetlennek tartotta a természettudomány materiális törvényeit s az emberi élet összes jelenségeit, tehát a szellemieket is ezekkel akarta megmagyarázni. És meg volt győződve róla mindvégig, hogy ez sikerült is neki. France éppen az ellentéte volt Zolának, ő semmiről sem volt meggyőződve, de éppen ez a bizonytalanság, az abszolút szkepszis ad neki egy bizonyos állandóságot és határozottságot, amely nem kisebb, mint a Zoláé: a csökönys és következetes kételkedés szilárd álláspontját. Ez a nyugodt, biztos önismerés, ez a sztatikus világfelfogás, önmaga és művészete feladatának és határainak tisztánlátása az, ami Zolát és France-ot összekapcsolja egymással és ami egyúttal szembeállítja őket Gide-dal és Mauriackal.

Gide és Mauriac közös vonása amazokkal szemben valami különös nyugtalanság, lázas keresés, lüktető aktivitás, tapogatózás eddig nem sejtett kér-

dések felé, különös problémalátás, ahol a kérdések megoldásának lehetősége sokszor elvész a végtelenben, vagy más világok horizontjára vetődik ; a századforduló embere elvesztette lába alól a biztos talajt, nem bízik már többé az eddigi ideálokban, a tudományban, pénzben és a technikában s a józan ész szavát elnyomja az ideáljaiban megcsalt szív nyugtalan verése.

De ugyanaz a korszerű nyugtalanság, ugyanaz az iránykeresés milyen más eredményekre vezet mindkettőnél. Gide a problémákat egymástól külön látja (mint France): a filozófus értelmi iskolázottságával tudja figyelmét egy problémára irányítani, az analitikus éles bonckésével hajlik egy téma fölé, szorosán elkülöníti minden más témától s míg azt következetesen és tervszerűen ki nem merítette, nem is vesz tudomást arról, mi történik egyébként körülötte. Mauriac ellenben sohasem tesz föl semmit. Az embereket figyeli csak és a köztük fennálló viszonyokat a maga sajátos regényírói látásával, amely mindig mélységesen keresztény (más látásmódot Mauriac nem is tud elképzelni) s keresi az egyetlen lehetőséget, mely a körülményekben és a helyzetben mindig adva van. Gide legdrágább kincse szellemi szabadsága, nem akarja lekötni magát egyik világnézet mellett sem határozottan: nincs tehát törvény, nincs átfogó elv, mely a keresésben irányítaná. Legfeljebb egy: a szellemi szabadság elve. „Az élet bizonyára sokkal szebb, mint az emberek gondolják. Miért is éltem eddig olyan okosan? Törvény nélkül kellennem, hogy meghalljam az új törvényt.“ Mauriac is lázadó: szintén szabadulni akar a belénk alvadt, ránk kocsonyásodott, belénk rothadt törvényektől, de nem azért, mert ismeretlen törvények újsága izgatja. Az új törvényt neki nem kell keresnie, régen ott leselkedik a lelke fenekén, hiszen éppen annak a könyörtelen feszítőereje kényszeríti a régiek elvetésére: csak a romokat kell eltakarítani, hogy előtűnjék alatta az új Törvény, mely már régóta, kezdettől fogva megvolt az ember lelke fenekén. Érdeemes megfigyelni, hogyan kapcsolódnak a két írónál a problémák egymáshoz. Gide egyik regényéből (*L'Immoraliste*) az tűnik ki, hogy az egyén szuverén, az egyénnek minden szabad. Legyünk önzők: minden pillanat, melyet másoknak szentelünk, bűn önmagunk ellen, ez pedig a legsúlyosabb és legocsmányabb bűn, az egyetlen bűn. De ugyanakkor szinte kötelezőnek érzi magára nézve, hogy a nietzschei immoralizmus e túlhajtásával szemben, melytől egyébként talán még maga Nietzsche is visszaborzadt volna, bemutassa éppoly pártatlanul és éppoly meggyőző erővel az ellenkező álláspontot is: „A keskeny ajtó“ hősnője visszautasítja a sorstól neki felkínált tiszta emberi boldogságot, mert úgy érzi, hogy az ember valami nagyobb dologra van teremtve, mint a boldogság. Az abszolút lemondás, a legszebb értelemben vett önmegtagadás regénye ez, kétségtelenül a legkatolikusabb regény, amit valaha olvastam. A kettő közül melyik hát az igazság? Felháborodva utasítanók vissza ezt a csúnya játékot, ha nem látnók lépten-nyomon, hogy maga ez az egész költői pálya egy száznál-mas lélek nyugtalan vergődése, az igazság után való lihegő vágy, kétségbe-

esett hajsza, amely esztelen és türelmetlen vágyakozásában idegesen ráz le magáról minden vezetőt.

Ugyanez a nyugtalanság, ugyanez a megszállottság, ugyanez a lázas keresés lüktet *Mauriac* alkotásában is, de ő a kutatásban elfogadta a vezetőt, a keresztény világnézetet. És pedig nem azért, mert ezzel művészi szempontból gerincet ad egész alkotása kikristályosodására, mert így sohasem kerül ellentétbe önmagával és nagyobb lesz a művészi hitele, hanem azért, mert ő egyénileg ebben a világnézetben pillantotta meg a kétségbevonhatatlan igazságot, ebben a világnézetben élte át a legigazabb valóságot, ezzel minden emberi problémánkat maradéktalanul és megnyugtatóan meg tudja oldani, ez megszabadíthat a megszállottságtól és megszüntetheti azt a gyötrő nyugtalanságot, amelybe egyébként értékes emberéletek vesznek bele. *Gide* tehát ellentétesen, páronként állítja szembe a problémákat, *Mauriac*-nál a problémák egy sort alkotnak és valamennyien egy irányba mutatnak: *Gide* keresztbe kapcsol, *Mauriac* sorba.

Ha *Mauriac* katolikus írónak mondja magát és regényei semmi mást, csak egy katolikus és emberi igazságot akarnak tükrözni (ez a kettő egy *Mauriac* szerint), akkor azt kell megnéznünk elsősorban, mit jelent *Mauriac* felfogása szerint katolikusnak lenni. Annál is inkább fontos és érdekes, sőt izgató ez a kérdés, mert ez a katolikus igazság nem mindig hámlik ki első pillanatra emberi burkából a regényeiben s egyszer éppen az élesszemű *André Gide* vádolta meg azért „a kényelmes kompromisszumért, mely megengedi neki, hogy Istent szeresse a nélkül, hogy elveszteni szem elől Mammont.“ *Mauriac* regényeiből az tűnik ki, hogy a katolicizmus sohasem külső máz az emberen, ruha, amit tetszése szerint válthat valaki. Hiszen ami külső megnyilatkozás volt benne, azt legtöbbször letörölte az élet ezekről a szegény, küzködő emberekről: a vallás pozitív gyakorlása hiányzik náluk, éppen ez teszi olyan sívárrá az életüket. Nem külső máz hát a hit, sőt sokszor az a benyomásunk a regények olvasása közben, nem is csak vallás, hanem életforma, amelybe beleszületünk s amelytől nem lehet többé szabadulnunk semmi körülmények között, minduntalan beleütközünk, ha nem szabjuk hozzá a cselekedeteinket. „Azok közé tartozom, — írja magáról — akik mindjárt első ifjúságukban megértették, hogy ha egyszer katolikusnak születtek, soha többé nem tudnak abból szabadulni, nem rajtuk áll kilépni belőle vagy újra elhagyni. Menekülni a katolicizmustól olyan, mintha valaki marslakónak akarna fölcsapni.“

De hát a bűnösök? Azok, akik elhanyagolják a vallásukat, megtagadják a törvényt, egész életükkel meggyalázzák a hitet. Lépten-nyomon találkozunk velük *Mauriac* regényeiben, ezekből telik ki majdnem egész társadalma, mert „sajnos, mindig a betegek vannak legtöbben“. Különben is emberi természetünkből fakad ez, hiszen „önmagunktól csak a hazugságot és a bűnt kapjuk — elmélkedik Forcas abbé, — szeretni Istent és vele a jót, Isten adománya. Amikor jót teszünk, Isten munkál bennünk és velünk, minden rossz cselekedet ellenben csakis tőlünk, belőlünk való. A rossz számára tehát mi azt mondhatnók, istenek vagyunk. És hány ember választja magának a gögös sorsot, hogy isten legyen.“ De a bűnösök sem menekülhetnek meg az „ellenállhatatlan“ kereszténységtől. Rajtuk látszik csak meg igazán, mennyire az Egyház testéhez tartoznak, mennyire rá vannak szorulva, jobban, mint a lelkileg egészségesek. A bűnösök *Mauriac* szerint olyan egységes és megbonthatatlan egészet alkotnak az Egyház kebelében, mint a szentek egysége: a bűn közössége, a bűntudat ereje, a lelki segítség után való tuda-

tos vagy tudattalan vágyakozás annyira egyé kovácsolja és szorosan az Egyház testéhez láncolja őket. „A bűnösön áll — mondja, — hogy kivonja magát a kegyelem hatása alól. De bűnbe esni még nem annyi, mint elszakadni az Egyháztól. Ellenkezőleg, a bűn csak még rettenetesebb kötelekekkel kapcsol hozzá és sem a kételkedés, sem a tagadás, de még a megtagadás sem tudja levenni rólunk ezt a Nessus-inget, mely testünkhöz tapad. Sokszor azt képzeljük, hogy messze eltávolodtunk tőle, idegen országokban kalandoztunk. S csak akkor vesszük észre, hogy körben forogtunk és egyhelyben harcoltunk.“

Mit jelent hát akkor ilyen katolicizmus mellett katolikus írónak lenni? Nem lehet más értelme, mint megmutatni az embereknek ezt az igazságot. Meggyőzni őket ennek a felfogásnak a valóságértékéről, levonni és levonatni az olvasókkal is ennek a könyörtelen kereszténységnek minden következményét életünk irányítása számára. „Nem maradt más hátra — mondja önvallo-másszerű művében, az *Isten és a Mammon*-ban —, mint beledobni magam hanyatthomlok az irodalmi munkába, kifejezni, érzékelhetővé tenni ezt a szörnyeteget, melyet nem tudtam magamban legyőzni.“ Őnála tehát az írás ellenállhatatlan kényszerűség, nem művészi, hanem etikai kényszer, lelki szükséglet, hogy egy gyötrő igazságot kiírjon magából. És ha a hitetlen André Gide ösztönös irtózáttal fordult el mindennemű írói felelősség gondolatától s a művészet öncélúsága nevében, de a valóságban lelkiismerete súlyos nyomása alatt idegesen és türelmetlenül háritott el magától minden felelősséget azért, amit írt, — akkor a mondottak után természetesen találhatjuk, ha Mauriac ennek éppen az ellenkezőjét teszi és minden szaváért mélységesen felelősnek érzi magát. „Reszketve kell kezembe vened a tollat a Szentháromság pillantása alatt.“ Tudja jól, milyen veszedelmes anyaghoz nyúl, mikor az emberek szenvedélyeiben, ezekben az égő és örökké fájó sebekben vájkál, tudja jól, hogy írásai kiszámíthatatlan következményekkel járhatnak a sokféle lelkiületű korú, műveltségű és szándékú ember között s ezért egész pályája folyamán mindig ott kísértett előtte az írói felelősség roppant problémája. Az a megoldás is fölmerült előtte tépelődései közben, hogy abbahagyja az írást egészen és így szabadul meg a kínos felelősségtudattól. De végül is belátta, hogy a „magunknemismeréséből, a hallgatásból csak rossz szenvedélyeink nyerhetnek, minden zűrzavar nekik kedvez, minden belső homály nekik készíti a fészket.“ Meg kell hát ragadni a szörnyeteget és előhozni a világosságra, hogy lássuk már egyszer, milyen is valójában: ez az egyetlen helyes eljárás és akkor a katolikus regényírónak csak ez az egy lehet a feladata.

Ezért olyan érzéketlen *Mauriac* mindenféle öncélú művészet iránt, bár — mint mondottuk — az irányzatosság messze áll tőle: az etikai igazság nem mint cél szerepel a regényeiben, hanem mint létrehozó ok, ezért forr azzal oly szoros egységbe. *D'Annunzio* egyik regényéről írt bírálatában nyíltan ki is mondja az öncélú művészetről a véleményét: „Akár fegyencek, akár országutak vándorai, polgárok, nagyvilági emberek, vagy parasztok voltak (ezek a regényhősök): szenvedtek és szerettek, mint mi, szegény bűnösök voltak, megbánták bűneiket és elfogadták a törvényt, tehát érdekelnek engem. De a *D'Annunzio* művésze, elkülönítve az embernyájtól, műtermében, remekműve

szemlélésében, nemcsak hogy unalmas nekem, hanem egyenesen groteszk és érthetetlen.“ Az írónak, ha helyesen fogja fel feladatát, súlyos kötelességei vannak és felelős munkájáért : ez régóta közhely már az irodalomban. De kevés író van, akit annyira izgatott volna az írói felelősség kérdése, mint *Mauriac*-ot. Nemcsak regényeiben érezzük állandóan meggörnyedni a felelősség gondja alatt, hanem cikkeiben és esszéiben is minduntalan felüti fejét ez a kérdés. Ezért írja meg *Racine* életét is egész könyvben, mert nála is központi helyet foglalt el ez a probléma és tudjuk, hogy nagyon súlyos következményeket vont le munkásságáról emiatt. Próbálja maga előtt érthetővé tenni *Racine* elhallgatását, de éppen az ő példája vezeti rá az igazságra : a hallgatás nem megoldás, az írás kötelesség. Ezért nem hagyja abba *Mauriac*, akárhogy fáj is az írás, akármilyen kín is kitépni magából ezeket a vérző regényeket, akármilyen súlyos is a felelősség, amit magára vesz, akármilyen méltatlan vádaknak teszi ki magát írásai miatt nemcsak *André Gide*, hanem sokszor még a hívő, de szűklelkű katolikusok részéről is. De ha járt valaki francia vidéki városkákban és látta a plébános urat jellegzetes lapos kalapjában, csomóra kötött cingulussal női biciklin menni kosárral a piacra zöldséget bevásárolni, aki megbujt egyszer elhagyott kis vidéki templomok homályában és hallgatta a csöndet négy-öt öregasszony társaságában nagyvárosi katedrálisok gótikus ívei alatt, az megérezhette *Mauriac* kereszténységének igazságát és megérthette, hogy itt katolikusnak lenni mást jelent, többet és szebbet, mint másutt : áldozat és munkavállalást, feneketlen hitet, törhetetlen kitartást és hivatásérzetet, mely egész embert és egész szívet kíván. Ezek a papok, a *Mauriac* papjai, a vidék apostol-mártírjai tudnak legtöbbet kifejezni *Mauriac*ból, *Mauriac* kereszténységéből. A *Mauriac* papjai, ezek a meggyötört, megtépázott, félnék lelkek, akiknek öröme mégis határtalan tud lenni, ha a kastély gögös úrnője lejött egyszer a misére, ha a piactéren egy csoport gyárimunkás elfogadta a köszönésüket. És hogy merne panaszkodni az egyedüllét miatt Forcas abbé, mikor ott van mellette a kis Lassus, hűséges barátja, ez a ki tudja melyik ágról szakadt kis iskolásfiú, aki mindennap meggyújtja a gyertyát az oltáron, minisztrál neki és kisöpri a szobáját, mielőtt elmenne az iskolába. Forcas abbé világosan látja helyzetét és ismeri feladatát : „Mindenütt póruljársz, semmi sem sikerül neked, nem vagy képes semmire, csak viselni a keresztet. Hát viseld !“

Ilyen körülmények között nem csoda, de a kereszténységnek előbb adott értelmezéséből elméletileg is logikusan következik, hogy *Mauriac* regényeinek alaphangulata — tisztán irodalmi szemmel nézve — a pesszimizmus, illetve ahhoz nagyon közelálló valami, amit általában pesszimizmusnak szoktak nevezni. Ez nem is csoda. *Balzac*, *Flaubert*, *Tolsztoj*, *Dosztojevszkij* : az emberi lélek legnagyobb ismerői mind pesszimisták voltak. De a *Mauriac* „pesszimizmusa“ nem marad elülve az emberi szenvedésnek, bűnnek és szenvedélynek a kavargásában, hanem fölülelemelkedik azon szélesebb távlatok felé, egy más világ misztikus ígérete felé, rajtunk kívülálló, fölöttünk lévő és mégis ismerős és mindig szomjazott törvényszerűség felé : a szűk életbörtön vastag falában ablakok nyílnak, melyeken keresztül mégiscsak elhatol hozzánk a világosság egy láthatatlanul is biztos törvényszerűség erejével. Így lesz ebből a pesszimizmusból egy más világ perspektívájában az egyetlen igazi optimizmus, amely reálisan elképzelhető.

Mauriac regényeinek sajátos sötét, sokszor komor és kétségbeejtő hangulatát egy tapasztalás adja, mely *Mauriac* szerint ott áll háttérnek egész

életünk mögött, minden hittétel mögött : hogy életünk küzdés és szenvedés. A hit vitathatatlan eleme, mely minden kétségen felüláll, egy evidencia : a kereszt, az élet elemi ténye a szenvedés. „Kereszttel a vállunkon születünk s ez a kereszt együtt növekszik testünkkel, együtt húzódik szét végtagjainkkal és semmi azt rólunk le nem veheti.“ Tehát a kereszt a mi egyetlen sajátunk, amit senki sem vehet el tőlünk, ami életünk tartalmát adja. A szenvedés, kinek-kinek saját szenvedése az egyetlen igazi kincse, ez határozza meg az illetőnek az egyéni arcát, ez különíti el a többiektől, ez teszi azzá, ami : szenvedés és küzdés nélkül mindnyájan egyformák, üres keretek lennének az emberek, megsemmisülne igazi lelki arcuk, elvesztenék sajátos jellemüket, belevesznének a semmibe. Pedig az emberek legnagyobb része kétségbeesetten fut keresztjétől és „nem tudja, hogy önmaga elől fut“. Erre az igazságra kell megtanítani az embereket és erre az igazságra tanítanak *Mauriac* regényei. Nem szabad menekülni a szenvedéstől, vállalni kell a küzdelmet, áldani kell a kint, meg kell csókolni a „leprást“, nem szabad visszariadni semmi áldozattól. *Mauriac* alakjai nem a nevük, hanem a keresztjük szerint élnek bennünk : arról ismerünk rájuk, arról különböztetjük meg egymástól, azért sajnáljuk és azért szeretjük őket.

Mauriacnak ez a legsajátabb élménye, regényeinek ez a középponti igazsága, egészen a lelke mélyéből fakad és egyszersmind egészen be is tölti a lelkét : ezért nem szükség neki tételekre írni a regényeit, innen van az, hogy minden irányzatosság és keresettség hiányzik belőle. A probléma annyira egyszerű és emberi, hogy mindenhol megtalálhatja, ahol emberek vannak. Nem kell soká keresnie, nincs szüksége arra, hogy nagy elmeélel fiktív helyzeteket gondoljon ki. Eljárása a legpuritánabb, a legprimitívebb, mondhatnók, amit regényíró valaha követett. Kinéz magának egy háztetőt egy kis girondei faluban, egyet a száz és ezer egyforma háztető közül, megnézi és nekünk is megmutatja, mi van alatta. Könyörtelenül kitakar mindent amit az emberek elrejtettek a lelkük fenekén, leghétköznapiabb gondjaikat és legföltettebb titkaikat. Felhossa belőlük legrejtettebb problémáikat, válságos helyzeteket teremt, kilesi a pillanatot, amikor kényszerítheti embereit arra, hogy tetteik végső konzekvenciáit levonják és ne álljanak meg félúton, de semmit sem erőszakol, semmit sem magyaráz, de végül is nem marad más hátra, mint az egyetlen lehetőség, a *Mauriac* lehetősége, a katolikus lehetőség ami a körülményekben és az ember természetében eleve adva volt, csak az emberek nem akarták meglátni. Az embereknek nincs más választásuk, mint elismerni. Törvényt, vagy összeroppanni a hamis társadalmi konvenciók vagy még inkább saját lelkiismeretük nyomása alatt. Regényeiben nem sok az esemény, még kevesebb a tendencia, csak emberek vannak, viszonyok emberek között és következetes, könyörtelen gondolkodás.

És mert a problémák számára ilyen szűk körben és föltétlenül, kötelezően vannak adva : nem is akar és nem is tud kimozdulni abból a szűk körből, amelyben ezeket a problémákat megkapta, hiszen ebbe a körbe beleszületett és minden vonzását végzet-szerűnek és eltérhetetlennek érzi. Szeret ő is megülni regényeiben kis girondei kúriák mélyén, mint regényalakjai, nem szívesen hagyja el ezeket az apró tanyákat és megszokott fenyveseket, regényeinek szinte állandó színhelyeit, s ha mégis kihozza onnan hőst, érezzük, hogy most idegenbe megy és hogy holnapra rászakad az egyedüllét,

kivert ember lesz, akinek viselnie kell a magáramaradottság minden kínját. Nincs nyugtuk előbb, míg vissza nem kerülnek a falujukba s ha előbb nem, meghalni rendesen visszajönnek az ősi házba. *Mauriac* regényalakjai, éppúgy mint ő maga, mélységesen hozzáidomultak földjükhöz, majdnem valamennyien vidéki birtokosok, fél urak, fél parasztok : urak a fenyveseik és parasztok a hajlamaik szerint, periódikus és vegetatív életet élnek, mint háziállataik és növényeik.

Ez az akklimatizálódás nemcsak azért érdekes, mert ez adja *Mauriac* nak sajátos regényírói színét, hanem azért is, mert írói művészetének kialakulására döntő befolyással volt s szinte lényegében határozta meg azt. Ha az író egy vidéket és annak embereit csak felületesen ismeri, könnyűszerrel adhat róla képet, de ez csak vizuális kép lesz. Am ha gyermekkorától kezdve élt egy vidéken és annak emberei között, akkor azok nem képekben születnek újra regényeiben, nem a szemünk, hanem sokkal kevésbé anyagi, sokkal finomabb érzékek számára tudja reprodukálni az író az élményeit s ezek okvetlenül mélyebb nyomot hagynak az olvasóban : nem múlt benyomásokat jelentenek, hanem az átéltség erejével hatnak. A legteljesebb egység van *Mauriac* és regényei között : regényei olyanok, mint ő maga és ő maga olyan, mint regényhősei. Egész alkotása nagyon hasonlít ezeknek a korlátolt, terhelt, napimádó pogány parasztnak az életéhez : végzetesen egy irányba van beállítva. Ott lüktet mindig regényeiben az a pogány életöröm, amit a zsiros földből szívhatott magába ő is a szép fekete fenyőkkel együtt. És ott komorlik mindenütt az életöröm nyomán a keserves büntudat, ezer szomorú gátlás érzése s a saját vérén szerzett tapasztalás, hogy mindenért drágán kell megfizetni.

Ha konkrét formában akarnánk szemlélni azokat a gátlásokat, melyek útjában állnak az emberek magasabb törekvéseinek s amelyek megállítják a boldogságkeresésben, két nagy csoportra kellene osztanunk őket. Kettős börtönbe van az ember bezárva, s annak falait csak nagy küzdelmek árán lehet áttörni : egy érzékelhető börtön, a milió és egy érzékelhetetlen, saját egyéniségünk börtöne. Olyan tények ezek, amelyeket régen megállapított már a legexaktabb természettudomány is, de *Mauriac* nem ismert elméleteket magyaráz és nem is elveket hangoztat, hanem láttatja és átéleti velünk mindezeket a gátlásokat és olyan mélységeket tár fel, ahová nem tud lehatolni semmiféle „exakt“ tudomány.

A milió. Környezetünk, foglalkozásunk, családi viszonyaink, őseink, szülőföldünk. A milió : mindaz, ami *Mauriac* írásainak az elemi forrásokból táplálkozó költészet színét adja. Legszebb bűneink, legszentebb előítéleteink, legdrágább bilincseink hordozója. A délfranciaországi nap hevében égő girondei mezők, a landokon átvonuló meleg szél, mely az óceán zúgását hozza magával, a szerteszt fehérülő kicsiny tanyák ezer apró hangja, évszázadok homályából felködlő ősök arca, a völgyek mélyén meghúzódó apró kis falvak : Argelouse, Langon, Viridis, Bourideys, a házak és az emberek szaga és érintése, a szőlőhegyek, amelyek kivirágoztatják a föld évszázados erejét és a fenyők, a fenyők mindenekelőtt, az óriási, néma fenyőerdők, melyek mind megannyi szent és eltéphetetlen kötelékkel láncolnak bennünket az emberekhez, a röghöz, az atavizmushoz, az előítéletekhez, a bűnhöz is sokszor. Mi magyarok, szeretjük nagyon a földet, van okunk reá, elég sokat fizettünk

érte. De ezek az emberek, a *Mauriac* emberei, egyé váltak a földjükkel egészen, meg tudnának halni a szőleikért és szinte vallásos tisztelettel szeretik a fenyveseiket.

A szülőföld szeretete csodálatosan szép virágokat hajt ki ezeknek a kérgeslelkű „parasztoknak“ a lelkében s azt hiszem, a magyar olvasók lelke különösen mélyről rezonál ezekre az érzésekre. Még Jean Péloueyre is, ez a testi-lelki nyomorék, ez a „leprás“, akinek csak szőgyen és teher az élete, akit megvetnek vagy messze elkerülnek az emberek, aki csak a kertek alatt mer elsompolyogni a templomba is, az egyetlen helyre, ahol kipanaszolhatja magát szőgyen és megalázás nélkül, még Jean Péloueyre is, akinek szinte keresnie kellene az idegenséget, ahol nem ismerik és nem néznek utána az utcán, — még ő is úgy megy el hazulról Párizsba, mintha a lelkét, az élete értelmét kellene otthonhagynia. Kinéz a vonatablakon. Látja elvonulni a vonat mellett két oldalt hosszú sorban az ismerős fenyőket. Odább megismeri azt az árkot, amelynél a multkor elhibázott egy vadkacsát. A vasút ott fut éppen az út mellett, amit annyszor megjárt kis homokfutójával. A vonat füstjében és a reggeli ködben ismerősként köszönti a tanyát, amely ott fekszik az üres mező szélén, ismeri jól mellette a sütőkemencét is, az istállót és a kutat, a nevükön szólítja mind, ismeri a tulajdonosukat. Aztán olyan landokon viszi keresztül a vonat, ahol még sohasem vadászott, míg végül eltűnnek a landok és egyszerre búcsút kell mondania az utolsó fenyőknek, amelyek kiterjesztett ágait, mintha feléje tárnák és megáldanák őt. A kis Yves Frontenac lelkét is ezek a csodálatos fenyők ihletik furcsa, földszagú himnuszainak megírására: az ő költői lelke már szinte misztikus egységgé forr ezekkel a fenyvesekkel, „a fenyők megváltják szenvedéseitől és véreznek helyette: éjjel azt hiszi, hogy összeroskadnak és sírnak“. A legmagyarabb magyar poéta tudott csak így összeforralni a legmagyarabb tájjal és nincs talán egy nép sem rajtuk kívül, mely ezt az egységet ennyire meg tudná érezni.

De Mauriac túllát a szépségeken és nem vak az árnyoldalak iránt sem: tudja jól, mennyi baj forrása mindez. A föld, a vér, a természet, a család, az első gyermekiség szent emlékei gyönyörű misztériummá olvadnak a kis Yves Frontenac költői lelkében és a himnuszok szárnyán emelik őt fel magasan a bourideysi fenyvesek fölé, de ak, nem tud felemelkedni, akit a lelke lehúz ide a fenyvesek közé, az már született pogányi a föld pogánya. Yves maga is olyan ősök unokája, akik a mult század elején még a napot imádták egyetlen isten gyanánt, „a könyörtelen napot, mely fölfalja a fenyveseket, — gyors, rohanó, megfoghatatlan isten, mely óriási máglyatüzeket gyújt maga mögött.“ Claude Favereau, *A hús és a vér* pogánya is ezeknek a napimádó ősöknek a gyermeke: paraszt szőlők fia és paraszt maga is. Élete körülményei a szemináriumba viszik papnövendéknek. Mégis mindig közelebb marad a földhöz, mint a szemináriumhoz, sokkal közelebb a tiszta állati élethez, mint az imádsághoz. Egy napon aztán meg is szokik. „Nem tudja felejteni a fenyőket, a tisztást, melyet csak a vándormadarak ismernek rajta kívül, a nyájakat, a szeleket, az erdőt, ahol ősei, béarni pásztorok legeltették a juhokat.“ Egy rigófűtty a lombok között vagy csak a saját vérének a zúgása is elég

volt ahhoz, hogy elnyomja a szemináriumi barátok visszahívó hangját. Aztán feleséget vesz magának, erős, egészséges leányt, nagy fenyveserdők várományosát és úgy szereti azt is, ösztönösen és pogányul, mint a földet s azért, mert belőle fakad az élet, mint a földből. És mint a házastársak egyek egy testben, Claude is egynek érzi magát az életben az állatokkal, növényekkel, kövekkel, rokonságban érzi magát az égitestekkel, hiszen egy életáramba merülnek bele valamennyien. Csodálatos, milyen pogány nyersséggel tudja éreztetni ez a katolikus költő a föld vonzását. Sokszor azt kell hinnünk, *Mauriac* maga is egy ezekkel a földfalókkal, a hús és a vér misztériuma az ő lelkét is állandó nyugtalanságban tartja s Claude Favereau panteizmusa az ő lelke legmélyéről fakad. Ők (Claude Favereau vagy Mauriac, mindegy) nem kívülről szeretik vagy gyűlölik a természetet, mint a romantikusok, hanem elvegyülnek benne szétbonthatatlanul, résztvesznek az egyetemes életben. Most már csak az a kérdés, kit éreznek meg a természet mélyén mindketten, Cybelét-e, vagy az atyát. Itt aztán elválik Mauriac Claude Favereautól: ő nem akar megszökni a „szemináriumból“, felvállalja az élet keresztjét is és ő maga rakja rá magára a magasabbrendű élet sokszor fájdalmas bilincseit.

Claude Favereau földszeretete már bűn, a föld leigázta és rabszolgájává tette az embert és az ember nem tud tőle szabadulni többé. Pedig ilyen a legtöbb ember, aki a földből nőtt ki és a földből, a földnek él. Életüknek nincs más célja, tevékenységüknek más értelme, minthogy megtartsák és gyarapítsák az ősi földet. Dolgoznak egész életükben, mint a barmok és ebbe a munkába belevész minden magasabb létező, minden tiszta törekvés, a szellem helyett a vegetálás lesz úrrá rajtuk s félállati sorban élnek egyik nemzedékből a másikba. Claude Favereau-ban még szép nagy, bár beteg virágot hajtott a föld, de a többiekben, az átlagemberekben, a nyárspolgároknak, a parlaglelkekben már csak bogáncsot terem. Az ősi vagyon megtartásának és gyarapításának vágya sokszor törvénytelenésre és bűnre vezet. A házasságot is az anyagi érdekek hozzák létre. *Andrès* és *Catherine*, a *Fekete angyalok* fiataljai, el sem tudják képzelni hogy egyszer *Andrès* otthagyja nevelőszüleit egy más leány kedvéért, akit szeret és akkor a kastély és a fenyves nem tartoznak majd többé össze. Az egész vidék összeházasította már őket, hiszen a birtokaik egészen egymás mellett feküdtek, szinte arra voltak rendezve, hogy összevegyüljenek. A szerelem, a kölcsönös vonzalom nem nagyon fontos, csak annyi kell belőle, amennyi elég ahhoz, hogy egy gyermeket létrehozzon, amennyi elég ahhoz, hogy fenntartsák a család vékony erecskéjét. Más, nagyobb, idegen erőknél kell bejönnie az életükbe, hogy áttörjék a fenyőerdők atavisztikus gátjait. Szegény kis *Noéminak* a szülei el sem tudják képzelni, hogy leányuk visszautasította a „leprás“ kezét. Hiszen az ember nem utasíthat vissza majorságokat, tanyákat, nyájakat, tíz generáció ezüstkészleteit és fehérműhalmaikat, amelyek széles és magas családi szekrényekbe vannak berakva sorjában, magasan egymás fölül.

De nemcsak a vidék embereire hat ilyen determinálóan a milió. A vidék szűklátókörű nyárspolgárainál csak még szánalmasabbak, még inkább rabszolgák a nagyvárosi élet megszállottjai, a párizsi utcák fáradt ténfergői, hajszolt üzletemberek: a pénz és az öröm koldusai. *Raymond Courge* élete megoszlik az üzletkötések és bármi mulatozások között, nappalait pénznek, éjjeleit a szerelemnek szenteli, anélkül, hogy tudná miért, csakis valami egészen sötét, démoni ösztöntől hajtva. Él egyik napról a másikra, egyik éjszakáról a másikra és sohasem jut eszébe ebben a lekötöttségben, ebben a megszállottságban, hogy más, távolabbi, tisztább és szentebb célokat keressen az életének.

Vagy egyszer mégis. Egyszer mindegyiknek az életében történik valami, ami sehogyszem illik bele. Nem véletlen, nem is nagy dolog: egyszerű, hétköznapi esemény, csak éppen ők nem számítottak rá. És ez a váratlan kis esemény hozza meg a nagy változást az életükben, ez kényszeríti rá őket a választásra. Itt kezdődik a könyörtelen, katolikus *Mauriac*.

A másik börtön még rettenetesebb, mert nem érzékelhető, saját egyéniségünk börtöne. Kinek-kinek egyénisége körül van zárva énje áthághatatlan falaival s ezek lehetetlenné teszik a közeledést. Egyedül állunk és azokat, akiket legközelebb hiszünk magunkhoz, óriási távolságra vannak tőlünk. A barátok nem a mi nyelvünket beszélik s csak későn eszmélünk rá, milyen óriási távolságban vannak tőlünk akkor is, amikor nagyon közel érezzük magunkhoz. A szerelem sohasem az, amit kerestünk és az apró szeretkezések vízcseppjei csak a szomjúságunkat növelik, amelyet sohasem tudunk eloltani. S mikor végre föllelni véljük az áhított szeretetet a családban, mennyi baj van ott is, mennyi gátlás és félreértés. A nagy embertársadalom közepén tehát éppen úgy, mint a legszűkebb családi körben is sokszor az ember egyedül van és mindenki mástól olyan messze. A legszomorúbb pedig az, hogy ezt a roppant magányosságot éppen a kivételes emberek, az átlagon felülállók érzik a legjobban.

A kislátókörű, szűkkorlátú emberek nem szenvednek annyira a magány súlyától, mert nem is vágnak annyira megnyilatkozás, megértés, szeretet után. Észre sem veszik talán, mennyire egyedül vannak és mennyire hozzáférhetetlenek ők is. És ha igen, ez csak növeli biztonságérzetüket és kényelmüket. Beleszülettek a vegetatív életbe, melynek igényei a fiziológiai szükségletek kielégítésén nem igen nyúlnak túl, benne élnek egészen és sohasem emelkednek túl szűkreszabott keretein. Ez az egyetlen emberfajta, amelyet *Mauriac* szívből megvet és gyűlöl, bár egyébként csodálatos művészettel tudja rajzolni őket. Ezek az önmagukba zárt automaták megközelíthetetlenek kívülről, de ők maguk mindig biztosak a dolgukban és ők az egyetlenek, akik mindig megtalálják ebben az életben a maguk relatív boldogságát. Bernard Desqueyroux-t, a „méregkeverő“ férjét semmi sem hozza ki sodrából. Semmit sem becsül önmagán, testi jólétén és birtokán kívül. Feleségére is csak akkor kezd bizonyos tisztelettel és bámulattal nézni, mikor az gyermekét, „annyi ezer és ezer fenyő egyetlen birtokosát“ hordozza. S a halál közeledése is csak óriási mértékben növeli vágyát a birtok, a vadászat, az autó, aztán az enni- és innivaló után, ami számára az életet jelentette.

De az értékes emberek mindig nyugtalanok, mindig keresnek valamit, mindig vágyódnak valami után, különösen ha börtönük faláról hiányzik a levegőtadó nyílás, a hit. Desqueyroux Teréznek, a „méregkeverőnek“ pokollá lesz az élete, mert nem született átlagembernek. Ő *Mauriac* legjobban átélt és legkétségbeejtőbb regényalakja. Két regényben is találkozunk vele: *A méregkeverő* a vidéki kispolgári élet előbb vázolt keretei között mutatja be, *Az éjszaka vége* pedig, *Mauriac* egyik legújabb és legszörnyűbb regénye, Párizs útvesztőin követi nyomon a szegény asszony életét egészen az örületig. De Argelouse csöndes magányában vagy Párizs fáradt zsivalyában mindenütt egyformán egyedül van és ez a magány „szorosabban tapad rá, mint a belpoklosra a fekély.“ A legnagyobb vétké az volt, hogy férjhez ment, gyermeket szült, „alávetette magát a társadalom törvényeinek, pedig törvényen kívül született.“ Vétké, hogy mindent tisztán lát, mindennek meglátja a fonákját, minden tisztán emberi cselekedet mélyén meglátja a kicsinyességet, a hiábavalóságot. Önmagát is kétségbeesett világossággal látja:

„Mindig megvolt bennem a szenvedélyes vágy, hogy leoldjam az emberek szeméről a kötést, nem nyugodtam, amíg körülöttem mindenki világosan nem látott. Kell, hogy társaim legyenek a kétségbeesésben. Nem tudom megérteni, miképen lehet valaki nem kétségbeesett.“ Rajta nem változtat semmit az anyaság sem. Más asszonyok, a közönségesek, a család minden asszonya, alig várják az első gyermeket, hogy megsemmisülhessenek benne és általa. De ennek a szerencsétlen asszonynak mindig újra és újra meg kell lennie önmagát. A családja asszonyai nemzedékek óta örülnek, ha elveszthetik individuális létüket. Ő érzi ennek az elveszésnek, ennek a megsemmisülésnek a szépségét, a költészetét és nőies voltát, de ő maga — akármerre fordul, mindig csak újra önmagára lel. Ennek az asszonynak a példája mutatja, milyen fontos az életünkben az illúzió, mily szörnyű kár, ha nem tudjuk magunkat áltatni. És hiába akarja a mások boldogságát, lemond mindenéről, megtagadja önmagát: kiszakadt végzetesen a nagy emberláncolatból, üldözött vad marad az emberről kívül, elátkozott lélek, aki boldog a tűzhelyek kivilágított ablaka alatt kísért, rettegett démon, aki megmérgezi az emberek lelkét, amint megmérgezte a férje testét. Mert hiányzott belőle valami, ami a ledönthetetlen gátat ledöntötte volna, ami egy síkba állította volna őt a magához hasonló értékes embertársaival: az isteni szeretet melege és a hit csodája. Betegen, az örület kínjában várja otthon az ősi házban, megsemmisülve és vágyakozva az „éjszaka végét, az élet végét“.

Ha ennyire determinálni tudnak bennünket életkörülményeink, testi és lelki adottságaink, akkor felvetődhetik az a kérdés, vajjon erkölcsileg felelősek lehetünk-e tetteinkért. Mindenesetre *Mauriac* oly mélyre hatol ezeknek a szálaknak a kibogozásában, hogy innen már csak egy lépés a leg-sötétebb fatalizmus, teljes tehetetlenségünknek és minden erőlködésünk hiábavalóságának érzése. De ezt a lépést sohasem teszi meg *Mauriac*. Csak megmutatja a mélységet, ami azon a lépésen túl tátong, de ő maga biztosan áll a meredek szélén, mert visszatartja valami és nem engedi, hogy lebukjék, akármilyen merészen hajlik is a mélység fölé. A hit ez az erős kötél és jaj annak, aki kötél nélkül merészkedik a veszedelmes helyre. Gyakran találkozunk *Mauriacnál* emberekkel, akik egy titokzatos, sötét sors rabszolgáinak látszanak első felületes pillantásra. Gabriel Gradère, a „fekete angyal“ néha akarattalan labdának érzi magát a sors kezében. Akkor, is, amikor a mások boldogságát akarja összerombolni, valóban maga sem tudná megmondani, hogy miért. „Úgy érezte, mintha kő lenne és egy összeszorított kéz most meglóbná észrevétlenül. Erőtlennek érezte magát, mint egy kavicsdarab, mellyel egy pajkos gyermek keze most mindjárt megdob egy ártatlan állatot. Soha ennyire nem érezte ezt a rettenetes passzivitást.“

Vigasztalan és kétségbeejtő lenne ez a világnézet, ha meg kellene állnunk itt és a borzalmas kátyuból semerre sem nyílnék szabadulás. De nyílik. Már *Therèse Desqueyroux* tragédiájában is láttuk, hogy a rettenetes földi éjszaka egy más világ nappalába torkollik bele. De nem is kell elszakadnunk a földtől hitért és vigasztalásért: a földi bajokra itt a földön, immanens módon meg kell találnunk az orvosságot. A legsötétebb végzetszerűségben is átcsillan mindig valami, amit az első pillanatban nem értünk, nem tudjuk beleilleszteni a láncolatba, mert nem ismerjük fel mögötte az önmagával mindig azonos

maradó Törvényt. Gabriel Gradère is, akármilyen szomorú determinizmus hajtja is mindig a rossz irányban, akármennyire labdázik vele a sorsa, egyszer mégis előjön valahonnan az életéből egy csöndes pillanat, amikor „nagyon szeretne valami olyasmit tenni, ami nem volt benne a végzete vonalában. Csak akadna a keze ügyébe az úton egy elzsibbadt kismadár legalább, amit a keblén melengethetne.“

A két nagy gátlással rögtön két pozitív életformáló erőt állíthatunk szembe: az atavizmussal és a milió korlátaival a vallás végtelen távlatait és természetfeletti lehetőségeit, az egyéniség áthatolhatatlanságával szemben pedig a szeretetet, amely egyedül képes ledönteni az egyéniség korlátait. Ez a két roppant erő elégséges ahhoz, hogy lerombolja azokat az akadályokat és gátakat, melyek ember és ember, ember és Isten közé ékelődnek.

A szeretet tehát az egyik erő, mely legszebb formájában a családban valósul meg, hiszen — legegyszerűbb értelmezésében — a család az életnek, más szóval a morális értékszerzés lehetőségének szakadatlan, végnélküli folytatását jelenti. Éppen azért a család az a sejt, amelyben minden emberi érték csirája fellelhető, az a reláció, mely tovább terjedve meg tudja újítani a korhadttársadalmakat. De éppen ezért a család szorult legelső sorban gyökeres reformokra.

Mert a család nem mindig nyugvópont a keresésben, nem mindig megtalált kincs: rettenetes „viperafészek“ válhatik belőle, ha alapját nem a kölcsönös szeretet, megbecsülés és a keresztény morál, hanem az üzlet, a megkocsonyásodott polgári erkölcsök alkotják. Az öreg bankár, a viperafészek lakójának apja, gyűlölte mindig, ha becsapták, de amivel tartozott, azt megfizette. Az üzlet embere volt, „így értelmezte a szeretetet is: addsa, nesze.“ Így kötötte a házasságát is és felesége magával hozta a házasságba kispolgári élete korlátoltságát, ferde fölfogásait, álszentségét, bűneit és képmutatását. És a szeretetlenség továbbplántálódik a gyermekekbe is. A férj bűne az volt, hogy elfogadta a felburjánzó gyűlöletet, fölfogta a kicsurranó mérget és „nem is kereskedett soha ezeken az összegabalyodott viperákon túl.“ „Úgy látszott, írja naplójában a feleségének, hogy engesztelhetetlen gyűlölettel gyűlölöm mindazt, amit te prédikáltál és valóban, most is gyűlölöm azokat, akik a keresztény névvel dicsekszenek. De nem azért van-e ez, mert sokan lealacsonyítanak egy reménységet, kivetkőztetnek a formájából egy arcot, azt az Arcot, azt a Képet? . . . Mondd, ebben az én aljasságomban nincs-e valami, ami jobban hasonlít a teáltalad imádott Jelhez, mint azoknak az erénye?“ És most itt áll élete végén, összehalmozott kincsei fölött, gyermekei és unokái között, akik alig várják már a halálát a vagyon miatt, itt van és — élete minden bravúros tüzletét odaadná egy parányi jóságért, minden izzadását egy csöpp szeretetért. A gyűlölet bolondja oly nagy szomjúságot takart a lelke fenekén, hogy azt csak égi kegyelem elégíthetné ki.

De nem kell keresnünk „viperafészket“, elég benézünk akármelyik háztető alá, ahol eddig csöndes harmóniát, szeretetet és megelégedést sejtünk. A csöndes liogeatsi Débats-kúria a borzalmak háza lesz, ha közelebbről nézzük. Az emberek, a család tagjai nem szeretik egymást, csalók és gyanakvók, anyagiak és érzékiek. Vajjon miben találják meg ezek az élő automaták az örömet és boldogságot, mindazt, amiért érdemes élni? Terveiket egymás nélkül csinálják, utálják, megvetik és becsapják egymást, hálátlanok és ride-

gek. Anya és leánya oly idegenül állanak egymással szemben, mint két külön bolygó lakója. Az apa beteg. Egyik közömbösen néz a halála elé, a másik lesi-várja már, az meg dühös és szeretne mindent magával vinni a sírba, fuldoklik és állandóan köhög, rohamai vannak, de meg nem halna : életben tartja az irigység.

Világos tehát a megújulás útja : szét kell szórni a régi fogalmakat, meg kell oldani a régi köteleket, ki kell borítani a viperafészket, föl kell forgatni a családot, meg kell tagadni a belénk alvadt, gesztusainkba merevedett vallást és a romhalmaz fölé kell építeni az új fészket, melyből nem viperák sziszegnek felénk, hanem a Frontenac-misztérium sugározza a melegséget. A Frontenac-misztérium, egy titkos, kinyomozhatatlan erejű törvény, a család törvénye. Ha atavizmusnak, a vér szavának, átöröklésnek neveznénk, nagyon triviálisak lennének, testi és lelki közösségnek, elemi harmóniának nevezhetnők, de nem jutnánk sokkal közelebb a lényegéhez, hisz annyi minden tartozik még hozzá, amit nem lehet szavakban kifejezni. Az édesanya szenvedő és aggódó arca, a közös kenyérszegés szertartásossága, a gyermekkori emlékek szent tisztasága, régi, besüppedt sírok, amelyekhez mindig elzarándokolunk, bár sokszor magunk sem tudnók megmondani, miért keressük fel, hiszen „materializmusunkba vagy determinizmusunkba kövesedve egy az Aristotelesénél is kisebbre határolt világ rabszolgái vagyunk.“ A Frontenac-misztérium titkos, kinyomozhatatlan eredetű törvény, mely valahonnan az édesanya kínos verítékéből, álmatlan éjszakáiból született és ott van az öreg ház minden zugában, megbújik a park fái között, a bourideys-i fenyők ágai között, ott marad Jean Louis mellett az ősi házban, kíséri a kis Yves-t a dicsőség és hírnév kálváriáján, leszáll José megtört szemére a marokkói harctéren, „betakarja mindnyájukat elmúlt életük lombjaival és megszentelt emlékek porával hinti be útjukat.“ — Itt ebben a regényben teljesedik ki legszebben *Mauriacnak* a családról alkotott felfogása, itt kapja meg legszebb értelmezését a szeretet, itt tisztul ki legigazabban a szenvedés fogalma, a kereszt, amelyet hitvesünkért, gyermekünkért, rokonainkért, embertársainkért veszünk magunkra. — A gyermekkori emlékek ereje minden más benyomásnál nagyobb. Nemcsak Yves-ből csinált istenáldotta költőt, Gabriel Gradère büntől megtépázott lelke is ugyanolyan érzéssel hajlik vissza a gyermekkora felé. Még az ő tisztátalan gyermekkora is a jóság és szeretet érintetlen erőt ébreszti fel időnként az elveszett ember lelkében.

A másik eleven erő, mely életünket formálja, a hit. Amint megfigyelhettük, ezekből a küszködő emberekből többé-kevésbé hiányzott a helyes értelmezésű vallásosság (mert a helytelen értelmezésű, üres konvenciókká merevedett vallásosság rosszabb a teljes vallástalanságnál). De a Frontenacok már telítve vannak tiszta hittel : vallás és szeretet amúgyis elválaszthatatlanok egymástól, hiszen az igazi szeretetben igen sok a természetfeletti vonás. Szeretet nélkül pedig a boldogság sem képzelhető el. Innen van az, hogy még a legderekabb emberek is, ha meginogtak bennük a hit alapjai, nyugtalan, vergődő lelkek, akik bizonytalanul tapogatóznak mindaddig, míg meg nem talál-

ják a hit elvesztett útját. Ez a nyugtalanság mindenkiben föllelhető, aki nem alapjában romlott. Az egyszerűbb emberekbe rendszerint kívülről jön, valami erős külső behatás eredménye, de a lélek legmélyéről, könyörtelen kényszerből fakad a kivételeseknél. Ezek a beteg lelkek — úgy látja *Mauriac* — maguk zárják el maguk elől a kegyelem útját hitetlenségükkel, pedig a kegyelem mindenütt érvényesíti hatását, még a nagy bűnösöknél is, ha egyébként nem vészett ki belőlük a hit minden csirája. Gisèle de Plailly elesett leány, szegény, megtépázott lélek, akit ide-oda dobált a világháború földindulása, fölforgatta benne a békés esztendő kizikkadt morálját s azóta tehetetlenül sodorja magával a „tűzfolyam“. Bűnös leány, de jól látja bűnös voltát. „Bármennyire is ki volt szolgáltatva testének, megvolt benne az a rettenetes tekintet, amit oly kevesen mernek csak maguk felé fordítani. Nem beszélt a szerelemhez való jogáról, nem áltatta magát, hogy az ideális szerelmet keresi fértől fértől. Nem: világos szemmel mérte meg végtelen elesettségét.“ És egyszer Daniel Trasis, a szeretője, maga is hajszolt lélek és a keresett, de meg nem talált tisztaság vágyának örökös kínozója, Daniel Trasis egyszer hiába várja vissza szeretőjét. Maga utazik utána s a kis falu templomában talál rá, tenyerébe hajtott arccal, imába merülve ül egy padban. Hiszen csak lásson meg, — gondolja büszkén Daniel Trasis, de Gisèle nem fordul hátra. Áldozás következik és a fiatalemberbe is belényillik egy pillanatra az az erő, „mely a leányt ott tartja az áldoztató rácsnál, magábaroskadva, elveszve, megmenekülve.“ Daniel Trasis tudja most már, hogy örökre elvesztette a leányt. „Ezek a régi szertartások, melyekből gúnyt űz a falusi tanító s melyeken röhögnek a fuvarosok, annyi bukás után mégis csak ezek mosnak tisztára hétszer is és hetvenhétszer is egy Gisèle de Palaillyt és ezek biztosítják számára a tisztaság végnélküli megújulását. „Daniel Trasis most már csak egyet szeretne: elmenni innen és nem zavarni meg a csodát a jelenlétével. Az ajtóban még visszafordul, „bemártja a kezét a szenteltvízbe, megérinti a homlokát, mellét, a két vállát és elmegy.“

A hit csodáját és a szeretet melegét kereste *Mauriac* egész költészetében s végül is ott találta meg az ősforrásban, ahol a kettő a legtökéletesebb harmóniában van meg, Jézus életében. A *Vie de Jézus* felé nemcsak gyakorlati törekvés vezette Mauriacot: hogy a világhírű író presztízsével és a nagy író-művész megejtő művészetével hozza közelebb az emberekhez az Igazságot, hanem egyébként is legsajátabb élményét, mely fellelhető egész alkotása legmélyén, a szeretet élményét akarta nekünk Krisztus életében bemutatni. Az Úr így felelhetett volna a vádaskodóknak és meg nem értőknek Mauriac evangéliuma szerint: „Nem vagyok logikus Isten; semmi sem áll tőlem távolabb, mint ez a ti filozófiátok. Én a szívemmel gondolkozom és ezt a ti elmétek soha meg nem értheti, mert én a Szeretetet vagyok. Szeretetből gyujtottam meg nektek tegnap ezt az olthatatlan tűzfényt s ugyanez a szeretet hirdeti ma nektek: azért jöttem, hogy megmentsem, ami elveszett...“

Nem járunk derűs tájakon Mauriac regényeiben: fűledt, nyomott világban élnek *Mauriac* betegek, ezek a különös „regényhősök“. A bűnös lélek megszállottsága, a bűnnel való küzdelem kísért lépten-nyomon és az ember rettenetes magáramaradottsága ebben a küzdelemben. Bűn nyomja az emberek lelkét s a bűntudat az örület szélére korbácsolja őket sokszor. De ez a bűntudat a legszebb bennük: a könyörtelen kereszténység válaszütra állítja őket. A feszültséget a maximumra fokozza bennük: összeroskad-

nak vagy megteszik a lépést, amit a büntudat diktál nekik a kegyelmi állapot felé. Más választás nincs. És hiába mondja André Gide: „Minden eleve el van végezve rólunk: a játék kész, régóta, születésed óta kész. Mielőtt születnél volna, a játék kész volt: minden el volt rendezve“, — mégiscsak azt kérdezzük *Mauriac*-kal mindannyian: „És mégis ki az, aki nem nyugtalan közülünk? És te magad, André *Gide*, aki gúnyolódsz nyugtalanságomon, nagyon jól tudjuk, hogy te vagy a legnyugtalanabb közöttünk . . .“